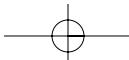

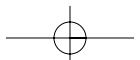
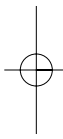
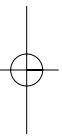

Dragutin Pavličević
Zagreb

PROBLEMI
HRVATSKIH
POVIJESNIH SINTEZA
XIX. I XX. STOLJEĆA

Budući da sam predavao povijest na svim stupnjevima škola, te na višoj školi i povremeno na fakultetu, a od sedamdesetih godina pisao ili uređivao udžbenike povijesti kao svojevrzne male sinteze, moj put prema većim i sveobuhvatnijim sintezama bio je prirodni razvojni nastavak. Počeo sam sa lokalnom sintezom,¹ nastavio s kronologijama,² a zatim i s kraćim sintezama povijesti pojedinih zemalja i naroda.³ Nastankom slobodne i demokratske Republike Hrvatske 1991. godine otvorena je mogućnost pisanja i objavljivanja cjelokupne, sintetičke prošlosti hrvatskog naroda bez političkih sankcija kakve su zadesile npr. Trpimira Macana i njegovu *Povijest hrvatskog naroda*⁴ te Igora Karamana sa *Enciklopedijom hrvatske povijesti i kulture*.⁵

Godine 1992. dobio sam ponudu za pisanje moje *Povijesti Hrvatske* koja je do danas doživjela tri izdanja,⁶ a 1995. i *Pogled u povijesni razvitak republike Hrvatske* koji je 1996. preveden na engleski,⁷ te na njemački,⁸ a objavljen je i na hrvatskom.⁹ U posljednje vrijeme prevodi se ili pregovara o prijevodima moje spomenute sinteze *Povijest Hrvatske* na neke strane jezike.¹⁰ U posljednjih nekoliko godina pisanjem i doradom, odnosno prevođenjem sintetičkih tekstova bavili su se i spomenuti Trpimir Macan,¹¹ Ivo Perić,¹² Hrvoje Matković,¹³ i Ivo Goldstein.¹⁴ Povremeno su se javljale i kronologije kao zamjena za sinteze, ali su to samo nizalice događaja na niti koju čini vremenska os i ne mogu biti prezentirane na istoj razini kao sinteze, iako se to često čini.¹⁵

U novije vrijeme bilo je nekoliko pokušaja pisanja i objavljivanja sinteza hrvatske povijesti na stranim jezicima¹⁶ ili od stranih autora,¹⁷ ali njih nećemo uzeti u obzir u ovoj raspravi, kao ni one koji su nastali u više autorskim sklopovima u drugoj, socijalističkoj Jugoslaviji koje su pisane pod političkim pritiskom marksističkih, materijalističkih dogmi.¹⁸

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

Isto tako je bilo nekoliko sintetičkih prikaza povijesti Bosne i Hercegovine koje nećemo također analizirati.¹⁹ Uostalom kao ni sintetičke povijesti kulture²⁰ ili gospodarstva.²¹

Sve što je navedeno u ovom uvodu navelo me je na misao kako bi trebalo napisati jedan rad o problematici nastajanja i objavljivanja povijesnih sinteza u hrvatskoj historiografiji. Međutim, o teoretskim osnovama sinteze, o njenim vrstama, posebnostima gotovo da i nema odgovarajuće literature na hrvatskom jeziku. Zbog toga je i ovaj prilog pomalo pionirski pokušaj koji će sadržavati neke prednosti, ali i nedostatke koje će, vjerojatno, potaknuti ovim radom, budući autori dopuniti i otkloniti. Najprije ćemo pokušati odgovoriti na pitanja: «Što je to povijesna sinteza, koje su njene vrste i podvrste, te kako se ta problematika odražavala na području hrvatskog 'povjesnopisja' ili historiografije, koji su bili njeni akteri, te ograničenja i dostignuća?»

ŠTO JE TO POVJESNA SINTEZA?

Ako na grčkom *synthesis* označava sastavljanje, ujedinjavanje, spajanje, zaokruživanje, povezivanje, donosno bit ili sukus nečega, ako je to proučavanje nekog procesa ili predmeta u njegovoj cjelini, ako je to u logici i filozofiji ono što je suprotno analizi, ali iz nje slijedi, onda možemo uz izvjesno pojednostavljenje zaključiti kako je i sinteza u povijesnoj znanosti najviša i najsveobuhvatnija forma obrade prošlosti nekoga naroda, države, pokrajine ili grada. To je ujedno najteži i najrjeđi oblik povjesničareve ekspozicije zato jer zahtijeva ponajveće znanje, iskustvo i vještinu. To je, literarno rečeno, najsavršeniji, najdublji i najpovezaniji način pripovijedanja o prošlim vremenima, nešto poput savršenog sklopa većeg romana ili drame u književnosti.

O sintezi u povijesnoj znanosti u teoretskom smislu nisam, kako rekoh, dosada našao na hrvatskom jeziku ni jedan veći rad, pa sam se zbog toga poslužio usputnim napomenama troje autora. To su Franjo Rački, Jaroslav Šidak i Mirjana Gross. Tako npr. još u drugoj polovici XIX. stoljeća Rački piše kako je povijesna sinteza »veliko historičko djelo, koje bi jednako iscrpivo i u jednako savršenom obliku prikazalo [nekom narodu, D. P.] cjelokupan mu prošli život.«²² Slično o sintezi piše i J. Šidak: »Unutarnja povezanost i usporednost povijesnog zbivanja na čitavom etničkom prostoru hrvatskog naroda.«²³

M. Gross u svojoj *Suvremenoj historiografiji* petnaestak puta spominje pojam sinteze, ali nema definicije što je to sinteza u povijesnoj znanosti. Prema njemačkom povjesni-

čaru Werneru Conzeu »sintetizirajuća zadaća povjesničara bila bi u izgradnji strukturalne socijalne historije koju on kao istraživanje nadindividualnih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih fenomena suprotstavlja tradicionalnoj događajnoj historiji.«²⁴ Britanac Eric Hobsbawm²⁵ smatra da je »historija društva« zapravo koncept sinteze koji teži »prema što obuhvatnijoj analizi povijesnih društava.«²⁶ Nijemac Hans-Ulrich Wehler²⁷ ističe kako je »put prema sintezi dužnost povjesničara, jer bi inače prevladale krivotvorene popularne priče.«²⁸

U spomenutoj knjizi M. Gross u poglavlju »Interpretacija« objasnila je razliku između povijesne sinteze, pregleda i kronologije. Govoreći o povezanosti povijesnih činjenica u vremenskom slijedu, ali i u strukturalnom smislu, tj. da se pojedini povijesni podaci uključuju »u društvenu, ekonomsku, pravnu, političku, ideološku ili kulturnu« sferu uz uporabu odgovarajućih metoda, pa se postupkom objašnjenja dolazi do »konstrukcije i sinteze.«²⁹ I zatim nastavlja: »Konstrukcija je jednostavna kada se temelji uglavnom na kronološkom, prostornom ili područnom kriteriju. Sintetička konstrukcija istovjetna je sa 'sintezom'. Kao svaka znanost i historija se služi analizom i sintezom. Analizom se pokušava dokučiti struktura istraživane povijesne činjenice. No, zatim se moraju nastojati uočiti bitni elementi međusobne povezanosti povijesnih činjenica, njihova ponovljivost i reprezentativnosti, odnosno izuzetnost u određenom društvenom procesu, te ustanoviti koje su pojave bitne, a koje manje važne u perspektivi istraživačkog pitanja. Taj bi se postupak morao primijeniti i pri istraživanju unutar uže teme o nekom lokalitetu ili događaju. Svaka je, naime, povijesna činjenica složena te se kao takva mora analizirati kako bi se naposljetku o njoj što cjelovitije tj. sintetički izvijestilo. Što obuhvatnija sinteza morala bi, dakle, biti istraživački cilj.«³⁰

Zatim dodaje kako nije svaki rad u povijesnoj znanosti ujedno i sinteza. »S tim shvaćanjem nije u skladu upotreba pojma 'sintezna' za radove koji, doduše, obuhvaćaju šire razdoblje i prostor, ali samo pripovijedaju o nekim događajima, a ne konstruiraju što obuhvatniju cjelinu, dakle, povezanost događaja unutar nje. Takav je rad 'pregled' a ne 'sintezna'«. ³¹ M. Gross odbacuje i pokušaje da se obično slaganje povijesnih događaja i činjenica vremenskim slijedom proglašava povijesnom sintezom.³² »Profesionalna historija ne zadovoljava se pukim nabranjem događaja na vremenskoj osi nego želi dati objašnjenje pomoću analize mnogobrojnih različitih spona pojedinih događaja kako u njihovom vremenskom slijedu, tako i u njihovoj istovremenosti.«³³

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

I da zaključimo: sustavna, sveobuhvatna, kronološki izložena, ali problemski povezana, tj. cjelovita politička, gospodarska, društvena i kulturna povijest naroda, države, pokrajine ili grada od najstarijeg vremena do današnjih ili njima bliskih dana čini povijesnu sintezu. Ona nije samo ni kronika, ni kronologija, ni pregled nego mnogo više toga.

VREMENSKI SLIJED NASTAJANJA SINTEZÂ

Razdoblje do 1918. godine

Ako imamo na umu dosada izneseno, tj. cjelovitost, dubinu i širinu obrade kao i dokumentiranost i znanstvenu utemeljenost u doba nastajanja, te sustavan vremenski slijed bez obzira dokle je autor u obradi došao, onda u hrvatskoj historiografiji imamo vrlo malo pravih, potpunih sinteza. To su po vremenu nastajanja bile *Povijest hrvatska* Tadije Smičiklase,³⁴ *Povijest Hrvata* Vjekoslava Klaića³⁵ i *Pregled povijesti hrvatskog naroda* Ferde Šišića.³⁶ Svi ostali sintetički radovi idu u niže, kraće, pojedinačne, vremenski nepotpune ili ograničene vrste povijesnih tvorbi koje ćemo pokušati razvrstati.

U ovom pregledu ostavit ćemo po strani kronike iz XVI. i XVII. st. kao i prvu kritički pisanu Luciusovu/Lucićevu *De Regno Dalmatie et Croatiae* iz 1666. godine. S prvim sintetičkim radovima srest ćemo se u doba hrvatskoga narodnog preporoda kada su historiografski radovi imali utilitarnu i nacionalno-političku funkciju. Prvi sintetički pregled dao je župnik u Sesvetama Požeškim Ivan Švear, iako je za taj potihvat nije imao ni potrebno znanje, ni iskustvo, a ni dovoljno historiografskih predradnji.³⁷ Ipak, od njega počinje povijest povijesnih sinteza novijeg doba u Hrvatskoj. Iako se sredinom XIX. st. javljaju prvi školovani povjesničari poput Franje Račkoga, Matije Mesića i donekle Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, novu sintezu nije objavio ni jedan od njih nego Šime Ljubić. Dao joj je naziv *Pregled povijesti Hrvatske* shvaćajući da u to doba još ne može dati opširnu i cjelovitu sintezu.³⁸ Slično se može reći i za pokušaj sintetičkog pregleda srednjovjeka koji je objavio Natko Nodilo.³⁹

Djelatnost svih spomenutih kao i osnivanje Društva za jugoslavensku poviesticu 1850. bili su prva stručna i organizacijska podloga za istup dvojice tada mladih povjesničara koji su napisali prve dvije sinteze posvećene povijesti Hrvatske i Bosne koju su mnogi tada smatrali »hrvatskom zemljom«. To je dotad bila najopširnija i najsveobuhvatnija spomenuta *Povijest hrvatska* Tadije Smičiklase i *Povijest Bosne do propasti kraljevstva*, Vjekoslava Klaića do 1463. godine.⁴⁰

Iako je to bio veliki korak naprijed prema cjelovitoj povijesti tih zemalja, ipak je Franjo Rački 1885. ocijenio kako se moraju istražiti još mnogi spomenici »bez kojih se ne može postaviti ruka na sastavljanje velikog historičkog djela«, dakle sinteze kako je to rekao u već citiranom odlomku.⁴¹

Iduće razdoblje od konca XIX. st. do dvadesetih godina XX. st. obilježeno je imenima Vjekoslava Klaića i Ferde Šišića. Prvi je dao najopširniju, ali nažalost nedovršenu sintezu hrvatske prošlosti, a drugi dotad najbolju i najdublju analizu hrvatskog društva i države za narodnih vladara⁴² i najbolju sintezu političke povijesti hrvatskog naroda.⁴³ U njihovoj sjeni radili su spomenuti Natko Nodilo i Rudolf Horvat.⁴⁴ Njihova nastojanja ocijenio je Jaroslav Šidak riječima: »Međutim, upravo su ti pokušaji sinteze jasno pokazali da joj nedostaje sigurna podloga u proučavanju ekonomskog razvoja i da se sva punoća unutrašnjeg narodnog života, od ekonomike do likovnog stvaralaštva, morala ograničiti na odvojeni dodatak političkoj povijesti s kojom ju je spajao samo vremenski okvir.«⁴⁵ Dakle, u tom razdoblju imamo nedovršenu sintezu Vjekoslava Klaića, političku sintezu Ferde Šišića, dvije sinteze srednjeg vijeka F. Šišića i N. Nodila te jedan sintetički pregled novije povijesti R. Horvata.

Međuratno i ratno doba (do 1945. godine)

U razdoblju između dvaju svjetskih ratova, točnije u tridesetim godinama imamo dvojicu osebujnih autora. Prvi je publicist Josip Horvat sa parcijalnom sintezom novije političke povijesti Hrvatske⁴⁶ i povijesti kulture,⁴⁷ a drugi Lovre Katić sa sintetičkim pregledom povijesti Hrvata.⁴⁸ U to doba nastaje i prva pokrajinska sinteza kao što je prošlost Istre u djelu Dane Gruber.⁴⁹ Godine 1925. u čast 1000. obljetnice hrvatskog kraljevstva izašla je spomen-publikacija sa prvim biografskim podacima o poznatim Hrvatima u obliku leksikona, a u uvodnom dijelu je sinteza prošlosti hrvatskih zemalja, tj. povijest Hrvatske sve do toga doba Rudolfa Horvata,⁵⁰ te povijesti Bosne i Hercegovine, odnosno Istre što ih je napisao spomenuti Dane Gruber.⁵¹ Sve su to bili kraći sintetički pregledi.

U doba Drugoga svjetskog rata za postojanja Nezavisne Države Hrvatske nije bilo vremena za veće sintetičke radove pa su po narudžbi tadanji docenti na katedri za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu objavili tri kraće publikacije udžbeničko-kronologijskog značaja. To je *Pregled hrvatske povijesti* Stjepana Antoljaka i njegova *Povijest za potrebe hrvatske vojske*.⁵² Miho Barada, Lovre Katić i Jaroslav Šidak napisali su jedan udžbenik hrvatske povijesti za škole.⁵³

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

U drugoj Jugoslaviji (do 1991. godine)

U poratnom razdoblju, u doba tzv. druge ili socijalističke Jugoslavije nisu postojali uvjeti a ni poticaji za sintetičke radove, poglavito ne za one autorske, individualne, nego se s političkog vrha forsirao rad na zajedničkim projektima povijesti čitave Jugoslavije. Ta nastojanja ostvarena su u *Historiji naroda Jugoslavije I.* u kojoj je hrvatsku historiografiju kao jedan od trojice glavnih urednika zastupao spomenuti Jaroslav Šidak.⁵⁴ Taj rad je nastavljen i šest godina kasnije kada se pojavio i drugi svezak⁵⁵ u kome je ulogu prof. Šidaka preuzeo Jorjo Tadić, samo po mjestu rođenja Hrvat. Od 1951. bio je beogradski profesor, član Srpske akademije i pobornik »srpstva« Dubrovnika.⁵⁶ Kao i oko I. sveska bilo je velikih neslaganja i isto toliko kompromisa, kao i političkih pritisaka iz Beograda. Već u predgovoru tom svesku bila je istaknuta namjera »da se krene korak naprijed u materijalističkom osvjetljivanju naše prošlosti«.⁵⁷ Stoga nije bila slučajnost da su u II. svesku obrađena zbivanja samo do konca 18. stoljeća, odnosno u slučaju hrvatskih zemalja do 1790. godine.⁵⁸

Ipak u nepovoljnim političkim prilikama i uz slabu financijsku potporu učinjeno je mnogo u izdavanju izvora, u analizi pojedinih razdoblja, u pokretanju časopisa, te u leksikografskim, uglavnom sažetim, sintetičkim priložima. Tako je npr. Jaroslav Šidak u *Enciklopediji Jugoslavije*, I. izdanje iz 1960. godine napisao sintetički članak Hrvati do 1918. godine.⁵⁹ U II. izdanju iz 1988. ponovljen je taj članak, ali ne više kao »historija« nego kao »povijest« što ipak nešto govori o slobodnijem pristupu.⁶⁰ Međutim, ipak se otišlo korak dalje i dodan je članak Ljube Bobana pod naslovom »Povijest između dva rata«,⁶¹ ali nije načeto razdoblje Drugog svjetskog rata i ono ratno doba. Godine 1968. pojavila se i prva sinteza jednog novijeg razdoblja hrvatske povijesti kao primjer obrade manje vremenske cjeline koju bismo mogli uvjetno nazvati *parcijalnom sintezom*. Njen nositelj i tada najugledniji autor bio je već često spominjani Jaroslav Šidak te uz njega Mirjana Gross, Igor Karaman i Dragovan Šepić. To je prvi sintetički uradak tzv. Šidakove škole koja je uglavnom okupljala profesore sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu ili bivše Šidakove studente i doktorande.⁶² Ona je popunila prazninu koja je ostala iza sintetičkih radova obojice Horvata, Šišića, Katića i drugih. Nedugo zatim pojavila se i srednjovjekovna hrvatska povijest Nade Klaić⁶³ kojoj je uskoro dodana i nova.⁶⁴

Njene radove slijedile su slične sinteze, ali ovaj puta one pokrajinske i gradske. To se odnosi na najvažnije hrvatske

gradove uz Jadransko more kao što su Dubrovnik,⁶⁵ Split,⁶⁶ Zadar,⁶⁷ te glavni grad Zagreb.⁶⁸

Novo, slobodnije ozračje koje je nastalo pojavom hrvatskog pokreta potkraj šezdesetih i u početku sedamdesetih godina XX. st. dalo je i neke rezultate na području sintetičkih, odnosno kronoloških dostignuća. Prvi znak tih promjena bilo je izdavanje knjige Većeslava Holjevca o Hrvatima u svijetu⁶⁹ koja je kao i njen autor, te Matica hrvatska kao izdavač, doživjela kritike lijevog krila partijske elite. Tako je Holjevac kao predsjednik grada Zagreba i Matice hrvatske ne samo »preveo« grad na desnu obalu Save⁷⁰ nego i premostio svojevrsni Rubikon koji je dijelio matičnu Hrvatsku od iseljene Hrvatske što je dotada bilo nezamislivo.⁷¹ Matica je odmah nastavila rad na ciklusu knjiga o hrvatskim velikanima pod naslovom *Hrvatska politička misao XIX. i XX. st.* gdje su sintetički obrađena dostignuća Frana Supila, Stjepana Radića, Ante Starčevića, Eugena Kvaternika te zajedno Strossmayera i Račkoga.⁷²

Tada su i najviši partijski organi sa Slavkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom na čelu odobravali inicijative i nastojanja oko izrade novih udžbenika povijesti, poglavito onih novijeg razdoblja,⁷³ te izradu jednog kronološkog pregleda hrvatske povijesti koga su izradili profesori okupljeni oko Filozofskog fakulteta u Zagrebu.⁷⁴ Istodobno je izdavačko poduzeće »Školska knjiga« iz Zagreba radila na pronalaženju autora za jedan sintetički pregled povijesti hrvatskog naroda. Napisao ga je tada mladi Dubrovčanin Trpimir Macan, recenzirao dr. Franjo Tuđman, a uredio Ive Mažuran. Ta nevelika sinteza pojavila se u jesen 1971. kad je sudbina tzv. hrvatskog proljeća istupima Josipa Broza Tita već bila zapečaćena, a time i daljnji negativistički odnos prema toj knjizi.⁷⁵

U proljeće iste godine utemeljen je u nastupu nacionalnog i znanstvenog entuzijazma i Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu kome su na čelu bili dr. Bogdan Krizman i dr. Ljubo Boban. Osim izdavanja monografija, izvora i časopisa *Radovi* glavni mu je cilj bilo izdavanje velike sinteze Povijesti hrvatskog naroda u osam knjiga. Okupljeni su svi hrvatski povjesničari iz Zagreba, Zadra, Splita, Dubrovnika i dr. te sa svih hrvatskih društveno-humanističkih fakulteta.⁷⁶ Određeni su urednici i redakcija projekta i zatražena su sredstva od tadanjih ministarstava znanosti i kulture koja su uglavnom bila i odobrena. Na brojnim sastancima raspravljana je koncepcija sinteze, utvrđeni autori i periodizacija, skupljana građa i literatura, ali ipak nije objavljena ni jedna knjiga, iako su sredstva polako pritjecala i dijeljena

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
povijesnih sinteza
XIX. i XX. stoljeća**

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

autorima i urednicima. Najdalje se u istraživanju i pisanju otišlo u prvoj, te u petoj i šestoj knjizi čiji su urednici bili J. Šidak i M. Gross. Oni su u suradnji s ostalima⁷⁷ ili samostalno⁷⁸ objavili kasnije ono što su prikupili i obradili za predviđenu sintezu.⁷⁹

U Republici Hrvatskoj (1992. — 2002.)

Stvaranjem i priznanjem slobodne i demokratske Republike Hrvatske 1991./92. otklonjene su političke i ideološke prepreke pisanju i izdavanju knjiga iz tzv. nacionalnih predmeta, poglavito hrvatskog jezika i povijesti, koje su dotada bile pod strogim nadzorom raznih partijskih političara u Hrvatskoj. Omogućen je pretisak u objemama Jugoslavijama zabranjenih knjiga poput *Južnoslavenskog pitanja* Ive Pilara iz 1918. godine⁸⁰ sve do *Rječnika hrvatskog jezika*⁸¹ i spomenute Macanove *Povijesti hrvatskog naroda*. Uz manje dopune i korekcije te uz dodatak originalnih povijesnih izvora, bogate i višebojne ilustracije i zemljovide dobiven je, kako kaže pisac T. Macan, »popularan pregled kojim se nastoji popuniti praznina u povijesnom štivu«.⁸² Budući da je to izdanje uskoro bilo rasprodano, priredio je autor i treće »izmijenjeno i dopunjeno izdanje« 1999. godine.⁸³ Iako se povijesni tekst nije bitno mijenjao, iako je i tom izdanju autor došao samo do početka Drugog svjetskog rata,⁸⁴ ipak taj sintetički pregled zahvaljujući opremi, ilustracijama, povijesnim kartama te objavljivanjem najvažnijih izvora i dokumenata predstavlja ponajbolji pregled i priručnik hrvatske povijesti dotada.

Budući da se uz tu Macanovu *Povijest hrvatskog naroda* osjetila potreba za još jednim znanstveno-popularnim pregledom i autor ovih redaka krenuo je sličnim putem znajući da u vrijeme ostvarenih demokratskih i stvaralačkih sloboda može ići dalje u obradi novijeg razdoblja, poglavito u tzv. tabuiziranim temama koji se tiču nacionalnih odnosa i eksplikaciji hrvatskog pitanja u obje Jugoslavije. Tako je prema narudžbi izdavača⁸⁵ nastala moja *Povijest Hrvatske*⁸⁶ koju su recenzirali i znatno mi pomogli dosad često puta spominjani kompetentni autori poput sada već pokojnog Stjepana Antoljaka i Trpimira Macana. Na sajmu knjiga u Frankfurtu u jesen 1994. vrlo je dobro primljena, uostalom kao i na domaćem i inozemnom tržištu, napose kod našeg iseljništva, pa je za dvije-tri godine rasprodana. Iako je i tu obrađeno samo razdoblje do 1941., ipak je prvoj Jugoslaviji dano peterostruko više prostora nego što je to bilo u spomenutoj Macanovoj knjizi.

Godine 2000. izašlo je i drugo, izmijenjeno i prošireno izdanje te moje *Povijesti Hrvatske*.⁸⁷ To proširenje odnosilo se na novu obradu prve, ali i prvu sintetičku obradu razdoblja Nezavisne Države Hrvatske, te isto tako i na drugu, socijalističku Jugoslaviju do 1991. godine i to prije izlaska Bilandžićeve *Hrvatske moderne povijesti*.⁸⁸ Uz postojeće iz I. izdanja uključeni su i novi recenzenti⁸⁹ i dodano 16 povijesnih zemljovida u boji, oba kazala i brojna nova literatura, te kronološki red zbivanja ili događajnice za razdoblje nastanka i razvoja Republike Hrvatske od velikosrpske agresije i domovinskog rata do konca 1998. To je tada bila jedina cjelovita povijest hrvatskog naroda i države. Tu je činjenicu prepoznalo i čitateljstvo, pa se *Povijest Hrvatske* tjednima držala među pet-šest najčitanijih knjiga i rasprodana je za nešto više od godinu dana. Uz to treba dodati da je dobila i Državnu nagradu Republike Hrvatske za znanost 2000. godine.⁹⁰ Sve to potaklo je izdavača za III. dopunjeno izdanje⁹¹ za koje je uzet i novi recenzent.⁹² Uz nove karte u boji, dopune i ispravke dodana je događajnica do konca 2000. godine, dakle do konca XX. stoljeća i II. tisućljeća. Stoga na koricama stoji kako je to: »Jedina suvremena sinteza povijesti Hrvata i hrvatske države od najstarijeg spomena imena Hrvat i doseljenja Hrvata na Jadran do samog konca XX. st.«⁹³

Treba dodati da se u međuvremenu, točnije 1997. pojavio i kraći sintetički pregled Ive Perića koji je namijenjen širem krugu čitatelja.⁹⁴ Autor koji je objavio više udžbenika za osnovnu i srednju školu novijeg razdoblja, obradio je sintetički sve do godine izdanja i završetka poglavlja pod naslovom *Uspostava samostalne i suverene hrvatske države*.⁹⁵ Uskoro je za potrebe uglavnom našeg iseljništva, ali i onih u inozemstvu koje zanima povijest Hrvata prevedena na engleski jezik. Moram napomenuti da je 1999. izašla i knjiga Ive Goldsteina na engleskom jeziku te da se i ona prevodi na strane jezike, ali sinteze na stranim jezicima nisu predmet ovog rada. Isto tako nisu uzete u obzir sinteze koje su se odnosile na razne povijesti Jugoslavije, bilo one prve kakva je Ćorovićeva,⁹⁶ te ona četvorice beogradskih autora⁹⁷ ili najnovija Matkovićeva objavljena u Hrvatskoj.⁹⁸

POKUŠAJ RAZVRSTAVANJA SINTETIČKIH TEKSTOVA

Prema dosad izloženom možemo ustvrditi kako u hrvatskoj historiografiji ima vrlo malo sintetičkih tekstova svih vrsta, a poglavito onih većih i kompleksnijih kao što su to cjelovite povijesne sinteze i sintetički pregledi. Isto tako na hr-

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
povijesnih sinteza
XIX. i XX. stoljeća**

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

vatskom jeziku, kako smo već rekli, ne postoje metodološki, teoretski radovi koji bi definirali i razvrstavali sintetičke priloge. Zbog toga će i ovaj pokušaj nužno imati nekih slabosti, ali će, vjerojatno, usprkos tome poslužiti kao poticaj daljnjim nastojanjima.

Ako uzmemo u obzir prethodnu teoretsku postavku kako je povijesna sinteza sustavna, sveobuhvatna, kronološki izložena, ali problemski povezana cjelina koja pokušava obuhvatiti prošlost jednog naroda, države, pokrajine ili grada u totalitetu, onda možemo, nažalost, zaključiti kako takvih uradaka gotovo da i nema ili bi se mogli, ali uvjetno, nabrojiti na prste jedne ruke. Amo bismo, uz izvjesne ograde, mogli ubrojiti *povijesne sinteze* trolista hrvatskih povjesničarskih velikana poput Tadije Smičiklase,⁹⁹ Vjekoslava Klaića,¹⁰⁰ i Ferde Šišića.¹⁰¹ Idealna sveobuhvatna sinteza zamišljena je i razrađena do u pojedinosti u Institutu za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, ali, nažalost, nije nikada ostvarena.¹⁰²

Sve što je nastajalo poslije spomenute velike trojice nije ih nadmašilo ni u širini ni u dubini obrade, pa zato možemo od Šišića kao posljednjeg dalje govoriti samo o *sintetičkim pregledima hrvatske povijesti*. U posljednjih tričetvrt stoljeća amo ćemo ubrojiti, također uz izvjesne slabosti, samo tri autora koji po praktičnoj primjeni, ugledu i broju izdanja kao i rasprodanih primjeraka stekli natprosječan ugled. To su Lovre Katić,¹⁰³ Trpimir Macan¹⁰⁴ i Dragutin Pavličević.¹⁰⁵ Ostali pokušaji npr. oni Rudolfa Horvata i drugih nisu naišli na veći odjek.¹⁰⁶

U treću skupinu svrstali bismo *parcijalne sinteze* pojedinih većih razdoblja hrvatske povijesti kao što je spomenuta Šišićeva o razdoblju hrvatske narodne dinastije, te srednjovjekovno razdoblje u obradi Nade Klaić,¹⁰⁷ i nadalje za razdoblje kasnog srednjeg vijeka do 1790.¹⁰⁸ i Tomislava Raukara,¹⁰⁹ a J. Šidaka i dr. za polovicu XIX. st.,¹¹⁰ te četvorke predvođene prof. Šidakom za konac XIX. i početak XX. st.¹¹¹ i spomenute radove M. Gross zajedno s A. Szabo.¹¹²

Među *pokrajinske sinteze* treba na prvo mjesto staviti onu Grge Novaka o Dalmaciji,¹¹³ zatim spomenute radove o Istri,¹¹⁴ pokušaje Rudolfa Horvata o Međimurju,¹¹⁵ radove Fedora Moačanina i Mirka Valentića o Vojnoj krajini.¹¹⁶

Utvdili smo da među sintetičke tekstove spadaju i *sintezе povijesti pojedinih gradova*. Tu osim nabrojjenih treba svakako uvrstiti jednu od najstarijih kao što je J. Kempfova Požega,¹¹⁷ Zagreb Nade Klaić¹¹⁸ Mažuranov Osijek,¹¹⁹ Vukovar,¹²⁰ Kutinu skupine autora,¹²¹ te još neke. Umjesto sinteza

pojedini gradovi izdaju zbornike koji su obično zbirni tekstovi sa jubilarnih proslava okruglih godišnjica.¹²² Na koncu ove podjele dodat ćemo i leksikografske sinteze kojih je u većinu u novije vrijeme napisao spomenuti J. Šidak, ali i drugi.¹²³

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
povijesnih sinteza
XIX. i XX. stoljeća**

ZAŠTO NEMAMO DOVOLJNO SINTETSKIH RADOVA?

U Republici Hrvatskoj kao i u većini postkomunističkih, tranzicijskih zemalja nedostaje svih vrsta sintetičkih radova, poglavito onih najsloženijih i za izradu najtežih kao što su cjelovite povijesne sinteze. To se posebice odnosi na više-nacionalne, mozaik-države kakve su bile Jugoslavija, Sovjetski Savez i djelomice Čehoslovačka gdje je afirmacija svake nacije, osim one najveće, uzimana sa velikom rezervom zbog opasnosti od mogućeg separatizma.¹²⁴ To se manje osjetilo kod kompaktnih nacija kao što je poljska ili bugarske¹²⁵ ili one gdje je afirmacija nacije, njenog jezika i kulture bila u funkciji održanja kao što su mađarska, rumunjska ili albanska, tj. naroda koji su bili ugroženi ne samo komunističkom ideologijom nego i drugačijim, uglavnom slavenskim okruženjem.¹²⁶

Na primjeru Hrvatske ta se politička i *ideološka represija* može dokazivati s brojnim primjerima poput navedene političke hajke na Holjevčevu *Hrvati izvan domovine*, na Macanovu *Povijest hrvatskog naroda*, na oštre napade na *Enciklopediju hrvatske povijesti i kulture* prof. Karamana kao urednika, na isto tako žestoke napade na prve sveske *Hrvatskog biografskog leksikona*¹²⁷ te na one koji su se npr. poput profesora Raukara oduprli razbijanju hrvatske nacionalne povijesti u sintezama o povijesti Jugoslavije.¹²⁸ Česte su bile kazne za urednike i recenzente pojedinih izdanja kao što su bili na području udžbeničke literature i sinteza,¹²⁹ a nisu bile rijetke ni zabrane izdavanja pojedinih knjiga, npr. monografija koje su bile izbačene iz tiska samo zato što su im autori bili politički izopćeni ili onemogućeni.¹³⁰ Dakle, prvi razlog pomanjkanja sinteza u razdoblju od 1945. do 1990. su *politički pritisci*, smjene i druge sankcije.¹³¹

Drugi i treći razlog su slabe *institucijske i kadrovske osnove*, a one su svezane s četvrtim, a to je *financijska nesamostalnost*, siromaštvo, štednja na području prosvjete, znanosti i kulture i u raznim petoljetkama pretjeranog ulaganja u bazičnu industriju, u vojsku, pomoć nesvrstanim, grandomansku vanjsku politiku koju je vodila mala Jugosla-

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

vija pod Titom sa željom da bude predvodnik tzv. trećeg svijeta. U tom je poglavito teže prolazila Hrvatska jer je središnja blagajna bila u Beogradu i Srbiji kao i gotovo sve veze s svijetom, stipendijama i slično.¹³² Hrvatska u Austro-Ugarskoj,¹³³ u obje Jugoslavije¹³⁴ nije mogla osim HAZU, Matice hrvatske i samo jedne katedre za povijest stvoriti ni dovoljnu institucijsku osnovicu, a isto toliko ni dovoljno kadrova povjesničara, ni inozemnih stipendija za usavršavanje. Poznata je činjenica kako su sve katedre povijesti u Beogradu, Sarajevu ili Ljubljani imale na svakom kolegiju po najmanje tri profesora,¹³⁵ a npr. u Zagrebu i oni najugledniji poput J. Šidaka, M. Gross ili I. Karamana nisu ni asistente ni docente, pa se npr. njihovim umirovljenjem ili smrću stvorila praznina za koju će trebati dva-tri desetljeća za popunjavanje i odgoj mladih kadrova.¹³⁶

Ne bi bilo pošteno da ne spomenemo i izvjesne *metodološke slabosti ili stajališta* koja su onemogućavala nastajanje sinteza i uopće sintetičkih tekstova. Naš najugledniji povjesničar u drugoj polovici XX. st. uz S. Antoljaka bio je Jaroslav Šidak. On je smatrao kako je sinteza vrlo težak posao, kako ga mogu obavljati samo svestrani i iskusni povjesničari, kako treba najprije istražiti sva razdoblja, ispitati i valorizirati sve izvore, napisati i objaviti brojne monografije o ličnostima, zbivanjima, procesima, istražiti lokalnu povijest i tek tada pristupiti pisanju cjelovitih sinteza.¹³⁷ Ne mislim ovdje omalovažavati ni veličinu opusa profesora Šidaka ni njegove »škole«, ali činjenica da su sva trojica autora sintetičkih pregleda u posljednja tri desetljeća diplomirali izvan Zagreba, a u Hrvatskoj su bili onemogućavani bilo politički, bilo financijski ili u znanstveno-nastavničkoj djelatnosti.¹³⁸

I, na koncu, treba dodati da ni država, niti HAZU, niti Matica hrvatska nisu raspisivale natječaje za sinteze što je bilo uobičajeno u susjednim državama. Isto tako nisu stimulirani prijevodi na strane jezike,¹³⁹ a kada su pojedini uglavnom privatni izdavači objavili sinteze, nisu ih kupovali državni organi, ni ministarstva, te rijetko knjižnice koje nemaju dovoljno sredstava.

Sve su to razlozi koji su doveli do toga da se mali broj stručnjaka odlučivao za pisanje sinteza kao slabo isplativ, politički opasan i sklizak teren. Isto tako je neizdavanje i neprevođenje naših sintetičkih pregleda na strane jezike rezultiralo činjenicom da imamo hrvatsku državu, imamo burnu prošlost i bogatu kulturnu baštinu, ali ona uglavnom nije našla mjesto u svjetskoj enciklopedistici i publicistici za-

padnih zemalja.¹⁴⁰ A to nam neće uraditi nitko sa strane. To je sada zadaća brojnih mladih kadrova koji se školuju u našim fakultetima, institutima i kulturnim ustanovama u zemlji i inozemstvu, ali u mnogo boljim uvjetima nego ih je imao moj i njemu bliski naraštaj koji su stasali u procijepu obiju Jugoslavija gdje je Hrvatska bila više formalni pojam nego neki samostalniji, odlučujući činitelj. Ona je na području društvenih i humanističkih znanosti, u izdavaštvu, enciklopedistici i izvanjskim svezama imala toliko sloboda koliko su joj to dopuštali savezni partijski organi, svaki pokušaj koji je prelazio te okvire u korijenu je sasječen kao hrvatski separatizam ili čak šovinizam.

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
povijesnih sinteza
XIX. i XX. stoljeća**

ZAKLJUČAK

Autor dokumentirano raspravlja o sintetičkim tekstovima u hrvatskoj historiografiji, poglavito o cjelovitim sintezama i sintetičkim pregledima. Nastoji definirati teoretski što su sinteze, poredati ih po vremenskoj osi nastajanja, zatim klasificirati te radove i odgovoriti na pitanje: zašto od polovice XIX. st. do danas ima tako malo sintetičkih priloga.

BIJJEŠKE

- ¹ Dragutin Pavličević, *Na vratima Požeške doline*, Slavonska Požega, 1961.
- ² *Ilustrirana povijest Hrvata, razdoblje od 1815. do 1918*, Zagreb, 1971 (više izdanja)
- ³ *Pogled u svijet 1-3*, (povijest Jugoslavije, Poljske, Rusije i Češke), Zagreb-Ljubljana-Milano, 1978.
- ⁴ Knjiga je 1972. bila povučena iz prodaje, a zatim samljevena u mlinu za papir. Međutim, djelatnici izdavača «Školske knjige» iz Zagreba su dio sakrili i dali u promet privatno i putem Antikvarijata Matice hrvatske u Ilici.
- ⁵ Izašla 1980. u povodu 30. obljetnice izdavača «Školske knjige». Iako je glavni urednik dr. Igor Karaman u predgovoru isticao dobre namjere uredništva i autora, iako je tu dostojno mjesto imao radnički pokret, ustanak i Narodno-oslobodilačka borba, ipak je izdanje žestoko kritizirano i glavni urednik je imao političkih neugodnosti.
- ⁶ Za razliku od nekih drugih vremena, država i institucija, narudžbu je dao privatnik Josip Pavičić koji je upravo sa knjigom o NDH Hrvoja Matkovića i mojom Povijesti Hrvatske započeo svoju izdavačku djelatnost.
- ⁷ U časopisu *GeoJournal*, vol.38., No 4., Dordrecht/Boston/London, April, 1996, The Republic of Croatia.
- ⁸ U godišnjaku *Pannonisches Jahrbuch*, Güttenbach, Austrija, 1996.
- ⁹ U časopisu *Historicke studie* 38., Bratislava 1997. i u knjizi *Od Balvana do Daytona*, Jakova Gumzeja, Zagreb, 2000.
- ¹⁰ U tisku je poljski i ukrajinski prijevod. [Poljski prijevod spomenute knjige izašao je iz tiska 2004. godine - op. ur.]

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

- ¹¹ Macanova *Povijest hrvatskog naroda*, objavljena je u više izdanja te u prijevodu na engleski, njemački i danski jezik.
- ¹² *Povijest Hrvata*, Zagreb, 1997 i prijevod na engleski.
- ¹³ *Mala ilustrirana hrvatska povijest*, Zagreb, 2001.
- ¹⁴ Ivo Goldstein, *History of Croatia*, London, 1999.
- ¹⁵ Npr. Stjepana Antoljaka iz 1942. i pretisak iz 1994. kao *Ilustrirana povijest Hrvata*, i Mijatovićeve, Iz ravnice hrvatske povijesti i kulture iz 1996. i neke najnovije.
- ¹⁶ Spomenute su u prethodnim bilješkama.
- ¹⁷ Npr. R. Božilove, *Historija na Horvatija*, Sofija, 1998. i još neke.
- ¹⁸ *Historija Jugoslavije I. i II.*, Zagreb,
- ¹⁹ Od one Vjekoslava Klaića, do Britanca Malcolma Noela, te moje *Kratke političke i kulturne povijesti Bosne i Hercegovine*, Zagreb, 1996.
- ²⁰ Josip Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina I. i II.*, Zagreb, 1939., 1942., i oba sveska 1980. te Zvane Črnja, *Kulturna historija Hrvatske*, Zagreb, 1965.
- ²¹ Vladimir Stipetić, *Povijest hrvatske ekonomske misli*, Zagreb, 2001.
- ²² Jaroslav Šidak, *Historiografija u: Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb, 1980, 203.
- ²³ Isto, 211
- ²⁴ Mirjana Gross, *Suvremena historiografija*, Zagreb, 1996, 272
- ²⁵ Isto, 276
- ²⁶ Isto, 276
- ²⁷ Isto, 279
- ²⁸ Isto,
- ²⁹ Isto, 401
- ³⁰ Isto,
- ³¹ Isto, bilj. 38
- ³² Isto, 402
- ³³ Isto,
- ³⁴ T. Smičiklas, *Poviest Hrvatska*, prvi svezak izašao je 1879. i II. 1882. godine. U obradi hrvatske prošlosti došao je Smičiklas do godine 1848. koja je bila granična između feudalne i građanske Hrvatske.
- ³⁵ Vj. Klaić, *Povijest Hrvata I-V*, godine 1899. izašao je prvi, 1900. drugi, 1901. treći, 1904. četvrti i tek 1911. peti svezak.
- ³⁶ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, prvo izdanje 1916, drugo 1920., treće 1962. (ur. J. Šidak) i četvrto 1975. (ur. T. Macan)
- ³⁷ I. Švear, *Ogledalo Ilirijuma*, 1839. i 1842., obradio je razdoblje prijelomne 1790. godine.
- ³⁸ Šime Ljubić, *Pregled poviesti Hrvatske*, Rijeka, 1864
- ³⁹ Natko Nodić, *Historija srednjeg vijeka I-III.*, Zagreb, 1898.-1905. Zasnovao je svoju sintezu radenu na izvorima u 8 knjiga, ali je objavio samo tri.
- ⁴⁰ Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska*, Zagreb, 1882.
- ⁴¹ Vidi bilj. 21. i 22.
- ⁴² F. Šišić, *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara*, Zagreb, 1925.
- ⁴³ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, više izdanja.
- ⁴⁴ R. Horvat, *Povijest Hrvatske*, Petrinja 1904, i Zagreb, 1924 i *Najnovije doba hrvatske povijesti*, Zagreb, 1906.

- ⁴⁵ *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, članak Historiografija, 204.
- ⁴⁶ J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1936. s kratkim sintetičkim tekstom Hrvati, što ga je za Narodnu enciklopediju srpsko-hrvatsko-slovenačku sv. I. napisao F. Šišić. U II. i III. izdanju u Zagrebu 1989. i 1990. uvrstio sam kao urednik *Kratak pregled povijesti hrvatskog naroda* što ga je u Knjizi *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti* objavio J. Šidak.
- ⁴⁷ J. Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000. godina*
- ⁴⁸ L. Katić, *Pregled povijesti Hrvata*, Zagreb, 1938. Autor je ujedno u predgovoru ocijenio svoj rad i njihovo gledanje na sintezu: »Neke stranice ovog teksta prikazane su sintetički, da dugo pripovijedanje i nabranje događaja ne umara, a i da slika bude preglednija«, 5.
- ⁴⁹ D. Gruber, *Povijest Istre* (suautor Vj. Spinčić), Zagreb, 1924. i preisak 1987.
- ⁵⁰ *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925.*, Zagreb, 1925, III-LXXIV. Tu je i sintetički tekst onodobne suvremene povijesti pod naslovom Hrvatska u vrijeme Karadorđevića od 1918. što je prvi tekst takve vrste koji iznosi sve negativnosti srbijanske vlasti.
- ⁵¹ Isto, LXXXI-CVIII.
- ⁵² Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti i Povijest za potrebe hrvatske vojske*, Zagreb, 1942.
- ⁵³ M. Barada/ L. Katić/ J. Šidak, *Hrvatska povijest za 8. razred srednjih škola*, Zagreb, 1941. i 1943.
- ⁵⁴ *Historija naroda Jugoslavije I.*, Zagreb, 1953. Suautori iz Hrvatske bili su povjesničari: V. Babić, N. Klaić, M. Kostrenčić, G. Novak, M. Prelog, M. Rojnić, J. Šidak i još neki za kulturu i dr.
- ⁵⁵ *Historija naroda Jugoslavije II.*, Zagreb, 1959. Autori hrvatske povijesti i kulture bili su: I. Bach, N. Klaić, M. Kombol, F. Moačanin, J. Šidak i J. Tadić.
- ⁵⁶ Usp. O tome *Hrvatski Leksikon 2*, Zagreb, 1997, 549
- ⁵⁷ *Historija naroda Jugoslavije*, Sv. I, V.
- ⁵⁸ Povijest građanske Hrvatske i Slavonije obradila je N. Klaić; Vojne krajevine F. Moačanin, a Dalmacije i Dubrovnika J. Tadić koji je insistirao na pokrajinskom razbijanju hrvatskih zemalja dok su druge republike obrađene uglavnom u cjelini.
- ⁵⁹ *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 4, 38.-58.
- ⁶⁰ Isto, sv.5, 8-44.
- ⁶¹ Isto, 44-49.
- ⁶² J. Šidak/M. Gross/I. Karaman/D. Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860.-1914.*, 1968, Zagreb, 352
- ⁶³ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1971.
- ⁶⁴ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976.
- ⁶⁵ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.* I. i II. Zagreb, 1980.
- ⁶⁶ Grga Novak, *Povijest Splita I-III*, Split, 1978.
- ⁶⁷ Tomislav Raukar, *Zadar u XV. stoljeću*, Zagreb, 1977.
- ⁶⁸ Ivan Kampuš-Igor Karaman, *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb, 1975.
- ⁶⁹ Većeslav Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, Zagreb, 1967.
- ⁷⁰ Uspio je spriječiti prebacivanje Zagrebačkog velesajma u Beograd, dao graditi novi Velesajam na desnoj obali Save i ostvario prijedlog za izgradnju Novog Zagreba.

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

- ⁷¹ Hrvatsko iseljništvo se dotada smatralo uglavnom političkim, a ne ekonomskim i o njemu se kritički govorilo na partijskim forumima.
- ⁷² Ciklus knjiga pod zajedničkim naslovom *Hrvatska politička misao XIX. i XX. stoljeća* što ju je uređivao Dubravko Jelčić, a priredivali uglavnom povjesničari (D. Šepić, Lj. Kuntić, V. Koščak te T. Ladan i Z. Kulundžić).
- ⁷³ I. Perića, *Povijest XX. st.* koju je recenzirao dr. F. Tuđman, a uredili i dopunili I. Mažuran i D. Pavličević.
- ⁷⁴ *Ilustrirana povijest Hrvata*, Zagreb, 1971. Uz ostale surađivali su u njoj povjesničari: N. Klaić, J. Adamček, I. Karaman i D. Pavličević.
- ⁷⁵ Spomenuta Macanova *Povijest hrvatskoga naroda*, više izdanja.
- ⁷⁶ Za urednike pojedinih knjiga izabrani su ponajbolji stručnjaci za pojedina područja i to vremenskim slijedom: M. Suić, J. Lučić, S. Antoljak, J. Adamček, J. Šidak, M. Gross, H. Matković i Lj. Boban.
- ⁷⁷ *Hrvatski narodni preporod-Ilirski pokret*, Zagreb, 1990. Uz J. Šidaka suradnici su bili: V. Foretić, J. Grabovac, I. Karaman, P. Strčić i M. Valentić.
- ⁷⁸ M. Gross, *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1985.
- ⁷⁹ M. Gross-A. Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 60. i 70. godina 19. stoljeća*, Zagreb, 1992.
- ⁸⁰ Südland (pseudonim I. Pilara), *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg*, Wien, 1918. Prijevod F. Puceka iz 1943. i zatim u Varaždinu 1990.
- ⁸¹ Autori S. Babić-B. Finka i M. Moguš koji je objavljen i u Londonu u izdanju hrvatske emigracije, tzv. Londonac.
- ⁸² Iz predgovora izdanju iz 1992., 6.
- ⁸³ Izdanje «Školske knjige» u povećanom formatu.
- ⁸⁴ Kronologiju događaja od 1941. do 1998. izradio je urednik dr. F. Mirošević.
- ⁸⁵ Josip Pavičić, publicist i književnik iz Zagreba.
- ⁸⁶ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb, 1994, 421.
- ⁸⁷ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, II. izdanje, Naklada P. I. P. Pavičić, Zagreb, 2000., 621
- ⁸⁸ Iako je kao godina izdanja naznačena 1999.
- ⁸⁹ I. Čizmić i A. Szabo.
- ⁹⁰ Te godine Ministarstvo znanosti za povijest nagradilo je spomenutu Bilandžićevu knjigu i moju *Povijest Hrvatske*.
- ⁹¹ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, III. izdanje, Zagreb, 2002., 630
- ⁹² Dr. Hrvoje Matković, pisac *Povijesti Jugoslavije*.
- ⁹³ Tekst je napisao urednik i izdavač J. Pavičić
- ⁹⁴ Ivo Perić, *Povijest Hrvata*, Zagreb, 1997.
- ⁹⁵ To je uglavnom pregled političke povijesti.
- ⁹⁶ Vladimir Ćorović, *Istorija Jugoslavije*, Beograd, 1933.
- ⁹⁷ I. Božić-S. Ćirković-M. Ekmečić-V. Dedijer, *Istorija Jugoslavije*, Beograd, 1970 (više izdanja)
- ⁹⁸ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Zagreb, 1998., i 2003.
- ⁹⁹ Tadija Smičiklas, *Povijest hrvatska I. i II.*, Zagreb,
- ¹⁰⁰ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata I-V*, Zagreb,

- ¹⁰¹ *Pregled povijesti hrvatskog naroda* III. i IV. izdanje koja su dopunjena Šišićevim tekstovima iz drugih izdanja i tako stvorili cjelinu do novijeg doba. Prava sinteza je njegova spomenuta povelika knjiga *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* koja je izdana 1925. naredbom ministra prosvjete S. Pribičevića, ali uz uvjet da srbizira npr. nazive mjeseci i drugo. Iako je tada Šišić najavio sintezu do 1918. u 9 knjiga, ona nije nikada objavljena.
- ¹⁰² *Odjel za hrvatsku povijest. Deset godina rada*, ur. D. Pavličević, Zagreb, 1981, 13.
- ¹⁰³ Lovre Katić, *Pregled povijesti Hrvata*, u izdanju Matice hrvatske, Zagreb, 1938.
- ¹⁰⁴ Trpimir Macan, *Povijest hrvatskog naroda*, prvo izdanje iz 1971. i ostala dva u Republici Hrvatskoj.
- ¹⁰⁵ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, prvo izdanje 1994., te drugo i treće 2000, odnosno 2002.
- ¹⁰⁶ Spomenut ću ovdje Keršovanijevu sintezu koja je izdana gotovo istodobno kad i Macanova. Iako je napisana između dvaju ratova ona je naveliko reklamirana gotovo kao suprotnost Macanovoj jer, kako ističe izdavač, to je »značajan i zanimljiv pokušaj marksista i aktivnog partijskog radnika da s marksističkih stajališta obradi... hrvatsku povijest«. To je djelo Otokara Keršovanija, *Povijest Hrvata*, Rijeka, 1971. Danas je u historiografiji posve zaboravljena.
- ¹⁰⁷ Vidi bilj. 63. i 64.
- ¹⁰⁸ U *Historiji naroda Jugoslavije II*, Zagreb, 1959.
- ¹⁰⁹ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1998.
- ¹¹⁰ J. Šidak, *Hrvatski narodni preporod-Ilirski pokret*, Zagreb, 1988.
- ¹¹¹ Grupa autora, *Povijest hrvatskog naroda 1860.-1914.*, Zagreb, 1968
- ¹¹² M. Gross/A. Szabo, *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1985 i M. Gross/A. Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992.
- ¹¹³ G. Novak, *Prošlost Dalmacije, I. i II.*, Zagreb, 1944.
- ¹¹⁴ D. Gruber te Miroslav Bertoša, *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću I. i II.*, Pula, 1986.
- ¹¹⁵ R. Horvat, *Povijest Međimurja*, Varaždin, 1907, Zagreb, 1944.
- ¹¹⁶ U *Vojna krajina, Povijesni pregled — Historiografija-Rasprave*, ur. D. Pavličević, Zagreb, 1984. i M. Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849.-1881*, Zagreb, 1981.
- ¹¹⁷ J. Kempf, *Požega — zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i požeške županije*, Požega 1910. i pretsak 1995.
- ¹¹⁸ Nada Klaić, *Povijest Zagreba I*, Zagreb, 1982.
- ¹¹⁹ I. Mažuran, *Osijek*, Osijek, 1971.
- ¹²⁰ *Vukovar-vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, ur. Igor Karaman, Koprivnica, 1994.
- ¹²¹ *Kutina — povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, ur. Dragutin Pasarić, Kutina, 2002.
- ¹²² Npr. Požega, Karlovac, Varaždin, Glina, Virovitica, Slavonski Brod i drugi gradovi.
- ¹²³ U *Enciklopediji Jugoslavije I. i II.* izdanje i drugdje.
- ¹²⁴ U tim složenim državama objavljivane su najčešće samo sinteze cjeline, a ne i pojedinih naroda, npr. *Historija Jugoslavije, Historija SSSR-a*.

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
 povijesnih sinteza
 XIX. i XX. stoljeća**

- ¹²⁵ U Poljskoj i Bugarskoj su povijesti tih naroda ujedno i povijesti države, povijesti kulture čijom se afirmacijom na neki način isticale posebnosti koje su ih izdvajale iz komunističkom »lagera«. Obje su zemlje bile i vjerski homogene.
- ¹²⁶ U tim se državama posebno njegovao jezik, kultura, povijest iako je socijalistički ideološki program bio usmjeren prema tzv. socijalističkom internacionalizmu. U Mađarskoj, a koliko znam i u Bugarskoj, su nastojali na pisanju i izdavanju sinteze, na njihovu prevodenju na strane jezike, na izgradnji muzeja, knjižnica, objavljivanju izvora i slično. U to sam se osobno uvjerio u Mađarskoj te u nekim europskim knjižnicama gdje su pretinci njihovih i bugarskih izdanja na svjetskim jezicima bili prepuni publikacija.
- ¹²⁷ Dio partijske elite, poglavito onaj borački, te projugoslavenski i prosrpski krugovi izveli su pravu hajku koja je završila odstupom glavnog urednika (1983.) i zastojem od 6 godina do izdanja II. sveska.
- ¹²⁸ T. Raukar se zalagao za cjelovito, a ne za razbijenu obradu povijesti hrvatskih zemalja i usprotivio se slovenskom i srpskom predstavniku u uredništvu *Historije naroda Jugoslavije*. Zbog toga je bio kritiziran i u Hrvatskoj (1987).
- ¹²⁹ Kažnjeni su bili ili suspendirani, odstranjeni sa svojih mjesta povjesničari poput T. Macana, I. Perića, D. Pavličevića, I. Jelića, a posebno im je bila zamjerena suradnja sa F. Tuđmanom.
- ¹³⁰ Institut za hrvatsku povijest koga je do tada vodio pokojni Lj. Boban bio je prinuđen izbaciti iz tiska već složene disertacije, odnosno magisterij T. Macana i D. Pavličevića.
- ¹³¹ Tome treba dodati da su već od 1945. onemogućeni, smijenjeni ili protjerani iz Hrvatske Stjepan Antoljak, Ljudmil Hauptmann, da je Slavko Pavičić zbog svoje hrvatske vojničke povijesti bio proglašen ratnim zločincem i umro u izgnanstvu, da je Vladimir Koščak ostao bez radnog mjesta, da je Rudolf Horvat 1947. umro u bijedi jer nije zbog svojih radova dobio zasluženu mirovinu, itd.
- ¹³² U mojem i meni bliskom naraštaju samo su dvije stipendije dodijeljene kolegama iz Hrvatske. Većina putovanja u inozemstvo bila je raspoređena u Beograd, osim kongresa gdje su vrijedili republički »ključevi«.
- ¹³³ Nagodbena Hrvatska i Slavonija imale su ograničena sredstva kao i HAZU (JAZU) pa su često morale prilike popravljati sa kulturnim i dobrotvornim organizacijama poput Matice hrvatske (npr. Nagrada R. Horvatu za *Najnovije doba hrvatske povijesti* 1906. godine)
- ¹³⁴ U prvoj Jugoslaviji se vlada iz Beograda rješavala nepoželjnih mirovinom (npr. R. Horvat, Vj. Klaić) ucjenama: F. Šišić, ubojstvima: M. Šufflay i vjerojatno I. Pilar, premještanjima čak u Makedoniju i slično.
- ¹³⁵ Dok su npr. M. Ekmečić, V. Krestić, V. Čubrilović imali iza sebe »trojstvo«: izvanredni profesor, docent, asistenti, dotle su zagrebački profesori poput spomenutih ostali bez nasljednika, neki poput T. Ganza-Aras protjerani s fakulteta, neki kao M. Brandt »pacificirani«, a nekolicina zbog nepodobnosti nije mogla magistrirati, doktorirati ili predavati na hrvatskim sveučilištima sve dok se 1992. nisu ustrojili Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- ¹³⁶ Upravo ove dvije-tri posljednje godine je 5-6 redovnih profesora moralo u mirovinu, a njihovi nasljednici su četrdesetogodišnjaci. Tako je nastao decenijski kadrovski hijatus.
- ¹³⁷ Toga se profesor držao i u vlastitoj znanstvenoj djelatnosti što potvrđuje i njegova bibliografija.

¹³⁸ To se odnosi na T. Macana, D. Pavličevića i I. Perića.

¹³⁹ Za Hrvatsku maticu iseljenika napisao sam *Kratku političku i kulturnu povijest Hrvatske* čiji je tisak i prijevodi na svjetske jezike onemogućen »promjenama« u Matici 2000. godine.

¹⁴⁰ I najnovije svjetske enciklopedije nemaju bitne i najtočnije podatke o Hrvatskoj. Još se uvijek iako Republika Hrvatska postoji 12 godina osjećaju dosezi i negacije svega hrvatskoga što se godinama provodilo iz Beograda, ali i nedovoljna djelatnost sadašnjih hrvatskih organa, institucija i pomanjkanje neke državne promidžbene strategije.

Dragutin Pavličević:
**Problemi hrvatskih
povijesnih sinteza
XIX. i XX. stoljeća**